

Onko suomi vanhakantainen kieli?

(Jaakko Häkkinen, 1.4.2011)

Tarkoitan tässä vanhakantaisuudella muuttumattomuutta ja alkuperäisen kaltaisena säilymistä. Tarkastelun kohteena on sanahahmo: kuinka hyvin sanan rakenne, tavuluku ja äänteet ovat säilyneet.

Erityisesti germaanisiin kieliin verrattuna suomea on pidetty ”jääkaappikielenä”, joka säilöö lainaamansa sanat alkuperäisessä asussaan. Esimerkiksi kantagermaanin sana **kuningaz* on edelleen suomessa asussa *kuningas*, kun taas germaanisissa kielissä se on muuttunut hyvinkin paljon: ruotsissa *kung*, englannissa *king*, saksassa *König*. Vielä vanhemmissa, lähes kantaindoeuroopan tasoa edustavissa lainasanoissa tilanne on sama: esimerkiksi luoteisindoeuroopan sana **h₂azgV-* (*V* = jokin vokaali) on suomessa asussa *kaski* (sananalkuisen laryngaalin edustaja *k* on säilynyt), kun taas englannissa sana on asussa *ash* ’tuhka’, ja vielä kantaskandinaavissa sana *aska* merkitsi ’kulotettua tai kaskettua aluetta’. Havainnollinen esimerkki skandinaavisten kielten muutoksesta on, että kantagermaanin sana **ahwiō* on kehittynyt ruotsissa asuun *ö*.

Balttilaisiin kieliin verrattuna suomessa on kuitenkin tapahtunut enemmän muutoksia. Esimerkiksi suomen sana *halla* ja sen saamelainen vastine *suoldni* palautuvat yhdessä suomalais-saamelaisen (tai länsiuralilaisen) kielentason asuun **šalna*. Tämä on ikivanha laina kantabaltin asusta **šalna*, joka edustuu vielä nykyliettuassakin asussa *šalnà*.

Voidaan sanoa, että germaanisiet kielet ovat muuttuneet suhteellisen vähän viimeisten reilun 1 000 vuoden aikana, kun taas suomeen johtava kielilinja on muuttunut suhteellisen vähän viimeisten 2 000 vuoden aikana. Liettuaan johtava kielilinja puolestaan on muuttunut suhteellisen vähän viimeisten 3 000–3 500 vuoden aikana. Merkittävää on myös se, mihin aikaan nopean muuttumisen kausi sijoittuu. Germaanisiet kielet ovat muuttuneet nopeammin sen jälkeen kun kantasuomeen on omaksuttu germaanisiet lainasanoja, joten ne näyttävät muuttuneen enemmän. Germaanisiet kielet eivät kuitenkaan ole muuttuneet erityisen nopeasti esimerkiksi niiden kolmen vuosituhannen aikana kun kieli kehittyi kantaindoeuroopasta kantagermaaniksi (suunnilleen 3500–500 eaa.).

Muuttumattomuudessa on kuitenkin eroja myös suomen sisällä. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaan murteessa sanotaan edelleen *laulamahan* aivan kuten kantasuomessa jo pari vuosituhatta sitten. Kirjasuomessa ja useimmissa murteissa sanahahmo on kulunut kolmitavuiseksi (*laulamaan*, *laulahman*, *laulamah* jne.) ja virossa peräti kaksitavuiseksi (*laulma*). Voidaan siis sanoa, että sanahahmon taivutusmuotojen ja tavarakenteen osalta eteläpohjalaismurre on erittäin vanhakantainen.

Itämerensuomalaisten kielten eli suomen lähisukukielten joukossa vepsä on säilyttänyt konsonantiston erityisen hyvin. Niinpä kantasuomen **sidek* ’side’ (*δ* = kuten *d* joka ei ihan osu ylähammasvalliin) taipuu vepsässä *sideged* ’siteet’ ja suomessa *siteit*. Kuitenkin myös vepsässä on tapahtunut äänne muutoksia, jotka ovat muuttaneet kieltä suuresti: kantasuomen **jalka* on kehittynyt asuun *doug* (*d*’ = kuin yhteen äännetty *dj*). Siksi vepsä vaikuttaa enemmän muuttuneelta, vaikka alkuperäinen heikon asteen spiranttivastine (**jaljan*; *γ* = kuten *g* joka ei ihan osu kitalakeen) edustuu soinnillisena klusiilina (*dougan*) kun taas suomessa se on kadonnut (*jalan*). Viro on tässäkin suhteessa kulunein kieli (*jalg* : *jala* ’jalan’).

Kun mennään etäsukukieliin, niin saamessa vokaalisto on muuttunut huomattavasti, mutta konsonantisto on säilynyt hyvin. Kantauralin kaksitavuiset sanavartalot ovat tästä syystä säilyneet kaksitavuisina saamessa, vaikka ne ovat kuluneet yksitavuisiksi suomessa:

kantauralin **mexi-* 'myydä' > koltansaamen *miõkka-d* ~ suomen *myö-dä, myy-dä*

kantauralin **jäñi* 'jää' > pohjoissaamen *jiegñá* ~ suomen *jää*

Voidaan sanoa, että itämerensuomi ja saame ovat äänteiltään ja sanahahmoltaan uralilaisista kielihaaroista vähiten kuluneita, mutta silti nekin ovat muuttuneet: itämerensuomessa konsonantisto on muuttunut paljon ja vokaalisto vähemmän, kun taas saamessa vokaalisto on muuttunut paljon ja konsonantisto vähemmän.